

המוות נאה לה: חביבה פדיה כתבה אופרת רוק המציעה מבט אינטימי על מות אמה

ארבע שנים לאחר שאימא שלה נפטרה, החוקרת והמשוררת פרופ' חביבה פדיה מעלה את "הילולה לאם", אופרת רוק ששואבת השראה מעולמות הפיוט ומבטאת, כדברי המחברת, את הרצון שלה להשלים עם תהליך הפרידה ממנה ולקרוא לזה הילולה מאת: תמר רותם

"בהר המנוחות שם יש אם ששוככת/ איך בכלל יכולה לנוח נפש דואגת

כואגת מרב שהיא אהבת

כואגת מרב שאני אהבת"

ארבע שנים אחרי מות אמה, מעלה החוקרת, הסופרת והמשוררת פרופ' חביבה פדיה את "הילולה לאם", אופרת רוק אוריינטלית למילים שכתבה. בעבודה, השאובה ממסורת הפיוט, ייצוג המוות אינו מצטמצם לטרגי ואינו מצטייר כסיום. זו הצעה לראות מעבר לעצב ולתחושת ההיעדר ולקבל את המוות בהתרוממות רוח וכסימן להתחלה, בדומה להילולה של צדיק.

הילולה לאם

העבודה מהדהדת הן את זרם הפיוט, שחל בו תחייה מחודשת שפדיה היא אחת הגורמות המרכזיות לה והן את אנסמבל היונה שייסדה, שנועד לשמש אלטרנטיבה לזמר המזרחי הפופולרי וסימן את החזרה לנגינה בכלים אותנטיים. רבים מהמוזיקאים ששיתפו פעולה איתה בעבר משתתפים גם במופע הזה: פרץ אליהו (שגם הלחין את האופרה), דקלה, שי צברי, ברי סחרוף ועוד. גרסה מצומצמת של המופע עלתה בשנה שעברה בספרייה הלאומית, ועל בסיסה פיתחה פדיה את היצירה למופע השלם, שהבכורה שלו היתה בתחילת החודש בפסטיבל ישראל.

המסורות היא המסגרת של היצירה המיוחדת הזאת; לבה, התמצית שלה, הוא קשר אם-בת.

זעקה על החלל שנפער עם מות האם, שאותה מבטאת המקוננת יהודית השואלת בעברית ובערבית לובית שאלות שנדמות נאיביות: "מה יהיה איתי אמא/אני מתגעגעת, אמא, מתגעגעת. בואי אלי". אך בציונו של החסר יש גם הודאה ואישוש של הקיים: מתן החיים של האם לבת ומקומה בישות הצומחת ומתבגרת של הבת.

אימא היא ציר של מסורת

את ההשראה למופע קיבלה פדיה משוטטות בירושלים. "מצאתי את עצמי הולכת ברחובות. הרגשתי שמרגע שאימא שלי אינה בחיים, ירושלים נהיתה למקום שלה. רחוב דוד ילין הוא רחוב הזיכרונות. מה היתה אומרת, מה היתה מספרת; כל הליכה איתה בירושלים היתה החדרה של מידות טובות. חסד זה לא לענות כשמעליבים אותך. חסד זה לתת ממה שאין לך. כל תפיסת העולם הזאת של חסד נקנתה ברגליים".

לפני כמה שנים פגשתי באקראי את אמה של פדיה. באמצע ההדגמה של שיעור קרב מגע לילדות בארגון אל הלב בירושלים, ניגשה אליי אישה מבוגרת, קטנת קומה וחיונית למראה, שמאחר יותר התברר שהיא זו שהציעה אכסניה לארגון הצעיר, וסיפרה לי על ארגון החסד חזון ישעיה שייסדה לשיקום של פגועי נפש וסיוע להם. בהמשך סיפרה בגאווה גם על הבת שלה, פרופסור וחוקרת בעלת שם. רק בסוף שאלתי אדם אחר "מי זו בתה?", והוא ענה: 'חביבה פדיה'.

- דלג

הילולה לאם אופרת רוק אוריינטלית 10/6/2015 תיאטרון ירושלים ...

כשסיפרתי על כך לפדיה, אורו פניה. "אני לא יודעת אם בכל תחנה ותחנה בחיי הבנתי את אימא שלי עד הסוף", היא אומרת בגילוי לב, "ברור שבצד ההערצה, יש גם תהליך התבגרות, פירוד טבעי וחזרה".

פדיה היא הבכורה במשפחה שהאם בה היתה דומיננטית. סבה של אמה הוא המקובל הרב יהודה פתיה: "אימא היא קודם כול הציר של המסורת מבחינתי. מסורת החסד, החמלה והיוזמות לטובת הציבור. זו מציאות החיים שבה גדלתי. כשהיא מכינה אוכל, היא שמה גם צלחת לזקן. אני ואחי (שגם הוא מופיע במופע, ת"ר) לא הרגשנו שזה מעמיס עלינו לשמוע סיפורים. חשבנו שככה זה. זו היתה ילדות שבה לילד יש המון תפקידים. ילדות משונה קצת".

תודעה של שמחה במוות

לכאורה, האם היא ייצוג של עולם המעשה, והבת, של עולם הרוח. כך זה היה במקור, אבל מהר מאוד פדיה מצאה בתוכה גם את הצד המעשי והרחיבה את פעילותה אל מחוץ לאקדמיה. פדיה טוענת שגם באמה דרו הצדדים השונים בכפיפה אחת. "היה בה גם את ענייני הרוח", היא אומרת, "היא למשל טיפלה בכתבים של הרב יהודה פתיה והקימה מכון שבו הכתבים מרוכזים. היתה בה הערצה למילה הכתובה, לחלום, לכל הדברים שעסקתי בהם".

פרופ' חביבה פדיה
צילום: איציק בדש

"גדלנו במציאות שהיתה קצת במובלעת. קהילה ממוצא עירקי, עם רקע מאוד קבלי, מיסטי, עם כבוד לטרנסנדנטי וגם ליצירה. היה בזה משהו מאוד מפנק לגדול באווירה כזו שיש בה כבוד גדול ליצירה, לכל דבר טרנסצנדנטי. אני עושה דברים שמנכיחים דברים בעולם, וזו מסורת מהסבא רבא שלי, שהיו לו שעות לכתוב ולפרש וגם שעות קבלה לאנשים. לרדת לעם. אדם שקרא ולמד, שהיתה לו הנאה מעשייה, וגם מאמיו".

אימא היא כוח הנעה. "כשאת נולדת לאישה פמיניסטית זה עוגן גדול. היא כבר סללה את הדרך. אימא שלי היתה ערובה לזה שמישהו אוהב אותי, אהבה שאינה תלויה בדבר. אימא תמיד היתה שם בשבילנו". תחילה כתבה קדיש ואשכבה לאם, ואז החליטה להתמקד ברעיון המוות מתוך תודעה של שמחה במוות. "הדבר שכל המיסטיקאים חתרו אליו, שאדם הולך למוותו מתוך תודעה, ומשמעותה של התודעה שהמוות הוא לא כבהמה, ועל זה שמחים. זה מוכר גם במסורות הטיבטיות והסופיות. חשבתי שאפשר לבטא את הרעיון והרצון שלי להשלים עם התהליך הפרידה ממנה ולקרוא לזה הילולה. זו גם יצירה שבאה להתמודד עם מוות לא רק בצורה מדיטיבית, אלא בסערת רגשות המשקפת את החיים. בחיים היו דברים טובים. היו רגעים של השמחה, ולכן המוות הוא לא רק הקבורה והירידה לבור, אלא גם עליית הנפש. לידה

מחדש".

פדיה החליטה לשלב מקוננת אמיתית. "זה כל הזמן מלווה אותי, הערך של לְבָכוֹת, כאחד ההבדלים המנטליים שקיימים בין תרבות המערב והמזרח", היא מטעימה, "זו אמנות שהולכת ונעלמת כי התרבות כבר לא נותנת לזה מקום. דווקא משום שהנושא הוא אם-בת, היה לי חשוב שתהיה אישה שמבכה אותה".

לפדיה היה חשוב לכתוב מעין רקוויאם לאמה. "ברקוויאם יש הבניה של המוות. יש הבנה שמישהו מת, יש דמעות. רציתי לבטא את זה ביהדות, בתפילת אשכבה יהודית", היא מסבירה, "ביהדות, כשמישהו מת, יש קריעה, שבעה וישנו הרעיון של ירידת הגוף לבור ועליית הנשמה. ניסיתי לעשות את ההבניה המשולבת הזאת, וזה הלך לפעמים בקלות ולפעמים בייסורים".

סדר אמהי, סדר אבהי

הקטע במופע שבו נראה כי פדיה מתקשה להתאפק ונותנת דרור לרגשותיה הוא כשדקלה שרה "אימא, היא הלכה". "בקטע הזה הדמעות שלי יורדות בלי מעצורים", אומרת פדיה, "זה מתייחס לידיעה של אימא שלי ביום האחרון שהיא הולכת. זה הרעיש אותי באותו הבוקר שהיא אמרה בצלילות מוחלטת שתמות. היא אמרה כמה פעמים: 'אני רואה את אימא שלי'. זה מעבר לנושא של השלמה עם המוות. היא הכינה את עצמה".

הפואמה מהדהדת גם את הנוכחות המודגשת של דמות האם בשירה המזרחית בכלל. על מקומה של האם בשירה זו מעירה פדיה: "קהילות מזרחיות וגם קהילות מהגרים הן מסדר אמהי יותר מסדר אבהי. אימא מסמלת מקום של ביטחון, מקום של רצף, מסורתיים. אפשר לראות את זה אצל ארז ביטון במיוחד, וגם אצל סופרים מזרחים". כשאני שואלת על שירת ערס פואטיקה, פדיה מהנהנת: "גם שם".

בעבר הגיבה פדיה לתופעה של המשוררים הללו בדף הפייסבוק שלה וכתבה ש"ערס פואטיקה זה סוף המהפכה המזרחית". דבריה לא הובנו כהלכה, היא אומרת, אבל מהאי הבנה הזאת החל שיח פורה עם המשוררים הצעירים ממנה. "הכוונה היתה כפשוטו; זו הרי אינה התחלה. ההתחלה היתה ארז ביטון, סמי שטרית ואחרים, ובהם אני. ומעבר לכך, ולזה כיוונתי, הדבר כבר מונכח במציאות. המניפסטציה קיימת".

המשוררים שלומי חתוכה, רועי חסן וסמי דדון באו לפגוש את פדיה ולדבר עמה. לדבריה, הפגישה היתה מרגשת. "ראיתי אנשים מאוד כאובים", היא אומרת. מאז היא שומרת על קשר איתם וקוראת את שיריהם. "בהמשך, שלומי חתוכה גם אמר לי ששמע אותי פעם בפסטיבל קולנוע דרום, וזה היה הטריגר שלו לכתובה. אז יש אבולוציה מסוימת".

בנוגע לכיוון הזועם של חברי ערס פוליטיקה היא אומרת: "קרה תהליך הפוך. התרבות המזרחית היתה תרבות מודחקת. דווקא עכשיו, כשנהיה קל יותר ויש יותר ביטחון לדור הצעיר, הזעם השתחרר".

"נכתבת שירה מהממת", היא מוסיפה, "לא מונוליתית ולא מאותו העור", היא אומרת, "יש בה קולות שונים. יש משוררים שכלתניים, ויש מיוסורים. בכלל, זו שנה טובה לשירה בכלל, ולשירה של יוצרים מזרחים בפרט. זו שירה עם דינמיט ביד".

מקור: בית אבי חי